

Wojciech Słomski

"Rządcy Archidiecezji Wrocławskiej w latach 1945-1995", ks. Józef Swastek, Wrocław 1998 : [recenzja]

Doctrina. Studia społeczno-polityczne 2, 453-456

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wojciech Słomski

**Ks. Józef Swastek, *Rządcy Archidiecezji
Wrocławskiej w latach 1945-1995,*
Papieski Fakultet Teologiczny, Wrocław 1998**

Historia jest jedną z bardziej interesujących dziedzin naukowych. Często porywa swoich wielbicieli w świat dawnych, chociaż wciąż jeszcze nie do końca poznanych faktów. Udokumentowanie faktów historycznych jest pracą żmudną, wymagającą od dociekliwego historyka cierpliwości, pracowitości i konsekwencji zarówno w zbieraniu, jak i porządkowaniu dokumentów. Książka ks. Józefa Swastki jest właśnie takim materialnym udokumentowaniem pracy, jaką wykonał porządkując dokumenty z lat 1945-1995.

Książka posiada charakter popularnonaukowy. Autor wydobywa w niej na światło dzienne nie tylko ciężkie, powojenne losy Kościoła Katolickiego na ziemi wrocławskiej, ale też ukazuje sylwetki i postawy ówczesnych rządców Archidiecezji Wrocławskiej. Zwraca uwagę w oparciu o naukową dokumentację, na to wszystko, co przyczynia się do podniesienia autorytetu przedstawianych osób. Zapoznając się z lekturą, czytelnik wyczuwa dramaturgię dziejów stalinizmu, nieustannej walki o przetrwanie. Walki pomiędzy siłami, którym nie na rękę było powstanie i rozwijanie Kościoła, a tymi, od których zależał wzrost i istnienie katolickiego przyczółka na tych ziemiach.

Kościół katolicki od dziewięciu wieków - jak zarejestrował ks. Swastek - na terenie Polski odgrywał rolę integracyjną i społeczną poprzez swoje struktury organizacyjne, formował intelektualnie i moralnie społeczeństwo polskie. Pierwszym biskupem ordynariuszem ziem polskich (Śląsk) po roku 1990, był św. Wojciech, później powstała metropolia gnieźnieńska, która scalała ziemie nowego państwa polskiego i decydowała o jego niezależności politycznej; metropolita gnieźnieński i jego następcy uzyskali prawo koronacji króla polskiego. W czasach rozbiegania dzielnicowego kult świętego męczennika Stanisława Szczepanowskiego (✝ 1079) jednoczył Polskę, ratując ją od całkowitego rozpadu. Diecezja Wroclawska, która od około połowy XIV wieku znalazła się poza granicami Królestwa Polskiego, faktycznie do roku 1732, a formalnie aż do bulli *De salute animarum*, to jest do 1821 roku, podlegała metropolii gnieźnieńskiej. Ta kościelna przynależność wrocławskiej diecezji do Gniezna miała wielkie znaczenie dla stanu świadomości narodowej, śląskiej ludności polskiej.

Polacy na Śląsku i w Polsce centralnej czcili tych samych świętych i błogosławionych, obchodzili jednakowo te same święta, a na Jasnej Górze czcili jednakowo Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, patronki narodu polskiego. Obrazy Matki Boskiej Częstochowskiej w kościele św. Krzyża oraz w kościele Najświętszej Maryi Panny na Piasku we Wrocławiu uświadamiały polskiej ludności stolicy Śląska, że należą do jednego narodu, mimo kordonów granicznych i upadku wielonarodowościowej Rzeczypospolitej pod koniec XVIII wieku. Podczas stu dwudziestu trzech lat niewoli, Polacy stopniowo byli pozbawiani swojej tożsamości narodowej. Zaborcy niszczyli struktury organizacyjne Kościoła (szczególnie zakony), w nim bowiem najbardziej, ludność polska miała duchowe oparcie. Również, w okresie drugiej wojny światowej okupanci: hitlerowski i sowiecki, starali się paraliżować możliwości duszpasterskiego oddziaływania Kościoła (jedynej ostoji uciśnionych Polaków).

Po konferencji poczdamskiej (17 VII-2 VIII 1945 r.) zachodnie granice Polski ustalono wzdłuż Odry i Nysy Łużyckiej. Dzieje Kościoła na tych ziemiach zdecydowanie odbiegały w swoich realiach, od wydarzeń w Polsce centralnej. Komuniści rządzący przy pomocy emisariuszy kremlowskich i sowieckich doradców w całym kraju, uzależniając całkowicie Polskę od Związku Sowieckiego. Upowszechniana była ateizacja społeczeństwa pod szyldem tzw. naukowego światopoglądu. Kościół katolicki całkowicie różny w swojej strukturze od uzależnionej od władz sowieckich Cerkwi prawosławnej, nie jest tak dyspozycyjny wobec władz państwowych jak narodowe Kościoły oderwane od Stolicy Apostolskiej. Komuniści polscy nie przypuszczali, że Kościół katolicki jako organizacja uniwersalna ze stolicą w papieskim Rzymie, pomimo terroru na ziemiach polskich, będzie skutecznym oponentem wobec rządzących w imieniu sowieckiego okupanta, ateistów.

W książce, autor szkicuje obrazy z życia Kościoła w Polsce po 1945 roku, ilustrujące trudne warunki, w jakich musieli pracować rządcy Archidiecezji Wrocławskiej po zakończeniu II wojny światowej. Szczęściem dla Polski, a w szczególności Ziem Odzyskanych po 1945 roku, było to, iż duchową opiekę nad nimi sprawowali opatrnościowi prymasi Polski: Sługa Boży August Hlond i jego bezpośredni następca - Sługa Boży Stefan Wyszyński.

Prymas Hlond (który opuścił Polskę w 1939 roku na prośbę rządu polskiego, aby w Rzymie wpływał na Stolicę Apostolską i opinię światową w sprawie losów okupowanej Polski) wrócił do kraju w lipcu 1945. Wówczas kard. August Hlond, Ślązak z pochodzenia otrzymał od Stolicy Apostolskiej nadzwyczajne uprawnienia (*facultates specialissimae*) do organizowania życia w kraju po zakończeniu działań wojennych. Był on również *de facto* ordynariuszem ziem zachodnich i północnych Polski. Te same uprawnienia jurysdykcyjne otrzymał także i jego następca - kard. S. Wyszyński.

Po zorientowaniu się w sytuacji administratorów powojennego Kościoła w Polsce kardynał A. Hlond zamianował pięciu administratorów apostolskich. Ks. dr Teodor Bensch został administratorem apostolskim Warmii z siedzibą w Olsztynie, ks. dr Andrzej Wronka objął w zarząd dwie diecezje: gdańską

i pelplińską (rezydował w Gdańsku i Pelplinie; po nominacji na ordynariusza pelplińskiego w 1946 r. bpa Kazimierza Józefa Kowalskiego rezydował tylko w Gdańsku); ks. dr Edmund Nowicki został administratorem w Gorzowie Wielkopolskim, ks. dr Karol Milik we Wrocławiu, a ks. dr Bolesław Kominek w Opolu.

Ks. prymas Polski A. Hlond mając prawo do mianowania administratorów apostolskich *ad nutum Sanctae Sedis* na terytorium dawnych ziem polskich, a nie ziem pruskie oddanych Polsce w wyniku umowy poczdamskiej, sądził w najlepszej wierze, że „mianowanie administratorów apostolskich na obszarach niegdyś niemieckich leży w zamiarach Stolicy Świętej”. Stąd przywilej mianowania administratorów apostolskich został mu przyznany zarówno wliczając terytoria ustąpione Rosji, jak i terytoria niegdyś niemieckie, a administrowane obecnie w 1945 roku przez rząd polski. Rząd w Warszawie początkowo z aprobatą przyglądał się początkowej działalności prymasa Hlonda i nie przeszkadzając wspierał jego niektóre inicjatywy. Jednak nie przyjął do wiadomości nominacji administratorów apostolskich. Domagano się dla Ziemi Odzyskanych nominacji biskupów ordynariuszy. Papież Pius XII nie mógł wtedy dokonać takich nominacji ze względu na brak traktatu pokojowego i międzynarodowego ustalenia granic. Ojciec Święty zaaprobował dokonane przez prymasa Hlonda nominacje administratorów apostolskich dla ziem zachodnich i północnych Polski, które dla kraju okazały się opatrznościowymi.

Na tym tle rozpoczął się wieloletni spór między władzami a Kościołem, przechodzący rozmaite fazy. Ostatecznie w roku 1972 zakończono dyskusje na ten temat, gdy papież Paweł VI (w wyniku zawartego układu między Polską a Republiką Federalną Niemiec w Warszawie w dniu 7 XII 1970 r.) wydał bullę *Episcoporum Poloniae coetus* (28 VI 1972) w której podniósł dotychczasowe administratury apostolskie do rangi diecezji; ponadto powołał jeszcze dwie nowe diecezje szczecińsko-kamieńską i koszalińsko-kołobrzeską. Wrocław został wyniesiony do rangi metropolii z biskupstwami sufraganiałnymi w Opolu i Gorzowie Wielkopolskim. Pierwszym powojennym metropolitą wrocławskim został mianowany abp Bolesław Kominek.

Ksiądz Swastek przedstawia działalność rządców Archidiecezji Wrocławskiej na przestrzeni lat 1945-1995. W tym okresie rządy kościelne we Wrocławiu sprawowali: administrator apostolski ks. inf. dr Karol Milik (1945-1951), ks. infułat Kazimierz Józef Lagosz jako wikariusz kapitułny (1951-1956), ks. abp dr Bolesław Kominek (od 1962 r. arcybiskup) od roku 1972 pełnoprawny ordynariusz i metropolita. Po jego śmierci rządził Archidiecezją Wrocławską bp prof. dr hab. Wincenty Urban (1974-1976). W roku 1976 przejął rządy we Wrocławiu abp Henryk Gulbinowicz (od 1985 r. kardynał).

Niniejsza praca, jako jedyna w powojennej historiografii, ukazuje przedstawione osobistości, w sposób całościowy. Bardzo przejrzyste opisano działalność administracyjną, nauczycielską i pastoralną wyżej wymienionych rządców. Na uwagę zasługuje oryginalność tematu, który nie jest prostym do napisania. Autor opracowania jest osobą kompetentną i potrafiącą wydobyć

najważniejsze treści z przytaczanych zdarzeń. Książka jest cennym dokumentem dla tych wszystkich, którzy spotkali na swojej drodze wymienionych ludzi.

Na szczególną uwagę zasługują zdjęcia i wymienione aneksy, w których autor przytoczył (oprócz wielu dokumentów z działalności administratorów) orędzie biskupów polskich do biskupów niemieckich, list tych ostatnich i wreszcie ich wspólne słowo. Warto sięgnąć po tę książkową ofertę, która wzbogaci każdego czytelnika, nie tylko studentów, o wiedzę z zakresu historii kościoła na ziemiach południowo-zachodniej Polski. Wiedzę tym cenniejszą, gdyż przedstawioną językiem konkretnym, dość dokładnie i prosto. Przekonać się o powyższym może każdy, kto sięgnie do tej lektury. Serdecznie zachęcam.

Wojciech SŁOMSKI

Prof. dr hab., Dziekan Wydziału Zarządzania, Wydział Zarządzania, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie